

קול צעקה משער הדגים.

על עלילות פרשת הדגים - בדרך שאלה ותשובה.

רצינו לפרוט ולפרש בפני הקורא הנעים גלגול השתלשלות כל הטענות והמענות שנאמרו באחרונה על דבר כשרות הדגים הנאכלים. והמעשה הנרצה והנבחר מכל לתועלת ענין זה הוא לעורכם כסיפור יציאת מצרים בדרך שו"ת, אשר בזה יוכל הקורא לעמוד על כל הענין מראשיתו "תפוחי זהב במשכיות כסף, דבר דבור על אופניו". דבר האוסרים וטענותיהם הושמו בפיו של שאלתיאל, ומענה המתירים ונימוקם יבוא מפיו של עזריאל.

שאלתיאל: עזריאל יקירי, רואה אני אותך שאתה אוכל דגים, ומתוך תמונת הדג שלפניך אני למד שממין דגי ה'סלמון' הוא, ותמיהני עליך היאך אי אתה חושש שמא דג טמא הוא ונמצאת מטמא נפשך רוחך ונשמתך במאכלות משוקצים, אולי תאמר שבאו לידך קשקשים מעורו של דג זה, ועל זה אתה סומך להורות היתר לעצמך?
עזריאל: שאלתיאל חביבי, איני מבין דבריך, ולמה לא אמלא כריסי מבשרו של דג זה, והלא בא לידי סגור וחתום, וחותם הכשרות שעליו מעיד לי מפי אנשים נאמנים כשרים וצדיקים, שדג שבתוכה כשר הוא ומן הדגים הטהורים הוא.

שאלתיאל: הלא ידעת אם לא שמעת אשר אמרו הרבנים, וכן נתפרסם גם בה'צייטונג' שאסור לכל אדם מישראל, שיכניס לפיו בשר דג, עד שיראה בעיניו סימני טהרתו [או ישמע מאדם נאמן אשר הוא ראה בעיניו את קשקשותיו של דג זה גופו].

עזריאל: לא ידעתי טיבם של אלו נימוקם וטעמם, אבל ידעתי שרוב ככל עם ישראל מגדולו ועד קטנו היו סועדים ליבם בסעודות שבת ויו"ט וחווה"מ וסעודת מצוה של ברית מילה ונישואין מדגים טהורים כגון אלו, ואין פוצה פה ומצפצף.

שאלתיאל: אבל שמא נשתנו הטבעים או המסיבות הטבעיות, וגם שינוי סדרי המעשים, ודין גרמא שאע"פ שכבר יצא הדבר בהיתר עכשיו נמנו עליו ואסרוהו.

עזריאל: צריך שתדע שדבר ההוראה אפשר לו שישתנה בא' מב' פנים: **האחד**, מחמת שינוי בסדרי הדברים כאשר זכרת, כאשר יוברר לנו שהדבר שאנו דנים היום להתירו אינו אותו דבר אשר היו נוהגים בו היתר מכבר [זכר לדבר משקה ה'מאלט' המכונה 'ויסקי' שעושים העכו"ם משעורים לתותות, והיו שלומי אמוני ישראל שותים ממנו בליט בשש, עד שבא הרב לנדא ולימד ששורין אותו בחביות של סתם יינם, ונמצא אסור משום כבוש כמבושל, ומאותה שעה הצנועים מושכים ידיהם, לפי שאינו אותו שנהגו בו היתר עד היום - אלא אחר הוא]. **והשני**, והוא שאפשר ולא נשתנה הדבר אלא נשתנו ידיעותינו עליו, ועל כגון דא אומרים אפשר דרא, ואע"פ שאבותינו נהגו בו היתר אנחנו מורים בו איסור, לפי שהיתר שנהגו בו טעות היה [אמשול לך משל למה"ד, לאותם דגים שבדקו ומצאו את קרביהם מלאין בתולעין הנקרים 'אניסאקיס', שיצא דינם לאיסור, ואפי' ידוע לנו בבירור גמור שאותם הדגים היו בהם אותם התולעים כבר משנים קדמוניות, ועל זה אמר שלמה בחכמתו: אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד הוי"ה. ואין אומרים מסתמא היה לאבותינו טעם נכון בדבר, ואפי' נעלם מאיתנו לא דבר ריק הוא, אלא אומרים: אין לדיין מה שענינו רואות].

אבל פולמוס זה שזכרת אינו באחד מן התנאים הנ"ל, לפי שכל עניניו ונידוניו עתיקים המה. ולא נתחדש דבר לא בצורת הנידון במציאות וגם לא בידיעת פרטי הדברים. [ואם נתפוס שחלו שינויים במשך הזמן - אינם אלא לטובה, לפי שההשגחה משתכללת ומשתפרת מזמן לזמן בשל טורחם ופעלם הגדול של ועדי הכשרות הזכורים לטוב].

ואתן לך על זה ב' מופתים חלוטים: **הראשון**, שדבריו של הרב הגאון האוסר מעיר בני ברק הלוא כתובים על ספר חוט שני שיצא לאור בשנת תשס"ה מזה תריסר שנים, ואם תסתכל שם תמצא כתוב כל טענותיו שדרש בפירקא האידינא בהאי שתא, בדקו מעל ספר ה' אחת מהנה לא נעדרה. והנה אותם שנים עשרה שנה, מה היא באותם הימים? מכאן שידעו גם ידעו מכל הענין וצווחו ככרוכיא ולית דאשגח בהו.

והשני, מאותו הספר עצמו שסיפרו שם מעשה נורא מרבינו אברהם ישעיה זללה"ה, שהיה אומר "הרוצה שיטעים את עצמו טעם מאכלות אסורות, ייקח א'פעקל פילה ממוכר דגים ויאכלנה". ותלו עצמם בהאי אילנא לאסור עלינו הדגים, ולפי דרכינו למדנו שאין כאן חשש חדש אלא כבר היה לעולמים אשר היה מלפנינו.

שאלתיאל: איני יודע מה הועלת בכל דבריך, ואדברנה מכאן אני בא עליך, שהרי אתה מודה שכבר הורה זקן מרן החזון איש שאסור לאכול מן הדגים שאין ניכרים בהם סימנים. ועתה מי החכם שיבוא אחרי המלך את אשר כבר עשוהו.

עזריאל: אבל אני אשיבך מדברי רבינו המפורשים במקום אחר [חזו"א או"ח סי' ט' בסופו]: **חמורה היא ההלכה, ולא נתנה להקבע עפ"י סיפורים, אלא העיקר: העיון בגמ' ובפוסקים, ומסירת נפש להבין קשט דברי אמת.** ולפיכך יש לנו קודם לברר ולידע שורשי הדברים על מה יסדום ועל איזה אדנים הטבעו ואח"כ נבוא לברר על אי זה צד אמר מרן ז"ל את דבריו. ועוד זכרנו למעלה שסדרי המציאות בענין זה נשתנו הרבה ולטובה, ולא לכל מידי שהיינו יכולים לחשוש בחיי רבינו, עדיין אפשר לחוש לו.

שאלתיאל: ולי נראין דברי האוסרין בטעמם ונימוקם, וכל אותם המעשים שהבאת להראות שכבר היה לעולמים, אין סותרים אותי אלא מסייעין לי, שנראה שיש כאן ענין חמור, ואפרושי מאיסורא ודאי בעינן.

עזריאל: אם כן באר לי שיטתם של האוסרים באר היטב, ונראה איך יפול דבר.

שאלתיאל: צריך שתדע שיש בזה כמה חילוקי דינים, אם יש בדג ראש ושרדה אם אין בו, אם יש עליו עור אם אין בו, ואם ניכרים בו בתי קשקשים או הקשקשת עצמה, ואם לקחו מעכו"ם או מישראל.

עזריאל: אם כן, השב נא על ראשון ראשון, והראשון הוא האופן היותר חמור שנוכל למצוא, והיינו דג שאין בו ראש ושרדה ואין בו קשקשים וגם בתי קשקשים אין בו, ועורו נקלף מעליו, וניקח מחרושת הגויים, וחותם העדה החרדית עליו.

שאלתיאל: דג זה אסור לאוכלו, כי מי יאמר שדג טהור הוא, שמא מן הטמאים הוא. מה תאמר, הלא כתוב עליו שהוא סלמון או אמנון וכיו"ב והוא כשר, מכל מקום היאך אתה מאמינם ושמה התל יהתלו בך? ואל ישיאך לבך לסמוך על חתימת ידם של הרבנים למקהלות האשכנזים, כי הלא הם עצמם אומרים שאינם בודקים את כל הדגים אחד לאחד

לראות היתנו עדיהם ויצדקו, אלא בודקים מקצת מתוך הרבה ונקרא בלשונם 'בדיקה מדגמית', ומאן יימר שמותר לסמוך על כך בדיקה.

עזריאל: ראשית דבר אשיבך שכמדומה עלי שהשתבשת. כי בודאי הדגים הבאים בלא ראש ובלא עור אינם מביאים אותם אלא אם כן בדקו אותם אחד לאחד, ואם גומר עלינו השם הטוב נפרש הטעם מפני מה עושים כן, וטעם נכון הוא. אבל היתה כוונתך על הדגים הניקחים מן העכו"ם כברייתך, על קרבם וכרעייהם על ראשן ושדרתן.

שאלתיאל: אמת נכון הדבר יאמנו דברייך, ואני לא אמרתי אלא שדג שניקח בלא בדיקת קשקשת אסור באכילה. איברא דג ה'טונה' [ובלשון חכמים: 'טונינא'] באמת אין מוכרים אותו לישראל אא"כ נסתכלו בקשקשתיו, וזה טעם התירו. אבל דג כמו זה שבפיך יודעני בו שאינם בודקים בסימניו כלל, לפי שסומכים על הלקוחות שיראו בעצמם היש בו קשקש אם אין, ואם לא תבדוק בעצמך, טהרתו מניין?

עזריאל: ואני אומר הפרש יש בין זה לזה. כי הדג הניקח מעכו"ם אחר שהופשט מעורו ונקצץ ראשו הוא אסור באכילה אלא אם כן בדקו ישראל מתחילתו, אבל אותו הניקח מן העכו"ם כשהוא שלם מותר לאוכלו אפילו בלא בדיקה. ולא עוד, אלא אפילו אם אחר שלקחו ישראל מיד העכו"ם הפשיטו וקצצו ומלחו ועישנו, לית ביה בשש ואין בו שמץ חשש.

שאלתיאל: כמו זר יחשבו לי דברייך, כי כיון שאתה מודה שדג בלא ראש ובלא עור אסור באכילה. מה לי קטמו עכו"ם מה לי קטמו ישראל.

עזריאל: עכשיו נתחייבנו לבאר מה שפתחנו בו, מפני מה באמת דג הניקח מעכו"ם מקופד ראש וזנב וקלוף העור חייב בבדיקה.

שאלתיאל: מה זו שאלה מפני מה: מפני שהתורה אמרה כל אשר בו סנפיר וקשקשת תאכלו, וכל אשר אין בו סנפיר וקשקשת בימים ובנחלים שקץ הוא לכם!

עזריאל: אני לא פירשתי שאלתי, הא ודאי פשיטא לכל איש ואשה אשר מבני ישראל המה שדג טמא אסור באכילה, ואני לא שאלתי אלא למה נחוש לו שמא טמא הוא, והלא העכו"ם אשר הכינוהו לאכילה יעידו בו כי מדג ה'טונה' הוא, או מדג 'הערינג' [hering] או 'מאקארעל' [mackareel] וכל כיו"ב, שכולם מינים טהורים ידועים, ולמה נחוש להם שמא טמאים הם. [וטעם שהעתקתי שמותם בלשון עם זר, שמא יאמרו הרמאין אין תלמידי חכמים בקיאים במעשינו]

שאלתיאל: עדיין לא תיקנת ולא הועלת מאומה, כי מה איכפת לי מה שאומרים בו העכו"ם, וכי מידי נינהו, הן גוים כמר מדלי וכשחק מאזנים נחשבו!

עזריאל: אמנם זו דעתך, אבל אני אראך רבינו שלמה יצחקי הקדוש לא כך אמר. שהרי שנו חכמים בשני של עבודת כוכבים [ע"ז לה:]: אלו דברים של עובדי כוכבים אסורים וגומר, ומנו שם את הטרית הטרופה ואת החילק. ופירש רבינו ז"ל ואני מעתיק לך דבריו אות באות: והחילק. מין דגים קטנים טהורים והיא סולתנית ואין לה סנפיר וקשקשת ונתיב לגדל לאחר זמן סנפיר וקשקשת וקיימא לן דמותית ואמור בגמרא מפני מה אסרוה מפני שזעירונה עולה עמה דגים טמאים הדומים לה הלכך לא שגא טרופה ול"ש אינה טרופה איכא למיחש לאחד מאלף ביניהם דדמו ליה ולא מינכרי אכל טרית אין שקץ דומה לה הלכך כי אינה טרופה שריא. ומכלל דבריו אני למד שחילק זה שאסרוהו חכמים, טעמם ונימוקם עמם, מפני ש'ערבנו עולה עמו', כלומר, בידוע לנו שנתערבו עמו טמאים בעלייתו, והוסיף רש"י ז"ל ופירש, "איכא למיחש לאחד מאלף" וכוונתו שהרי ודאי אפשר לסמוך על המוכר את חילק הוא סולתנית, שדוקא 'החילק' בצקלוננו ולא דג אחר, אלא דסוף סוף מכלל חשש דאחד מאלף לא יצאנו. ואילו לטעותך הייתי אומר בקל, ואיך נקנה ממנו את החילק, ודילמא לאו חילק הוא אלא מידי אחרינא!!

שאלתיאל: אנה לא חילק ידענא ולא בילק ידענא, אלא שאני רואה כך ששוב אתה אזיל בתר איפכא. ותחת שהבאת לי תנא דמסייע הלא הוא רש"י הקדוש והטהור ז"ל, שכתב בפירוש דאין לסמוך על עכו"ם כלל, כי אפשר שמתערב להם אחד טמא באלף טהורים, וכ"כ הרחיקו חכמינו ז"ל לחשוש בלוקח מן העכו"ם, ואתה בא ומבקש לכפות קערה על פיה, ומתוך דברי רש"י ז"ל עצמן, דבר זה איני יכול לסבול!!

עזריאל: הרף ממני שעה אחת, ואני אפרש לך שיהיו דברי חכמים קיימים. הלא אמרתי לך שמנהג בעלי הכשרויות לבדוק את הדגים המתקלפין ביד העכו"ם ושוב אינם ניכרים. ואמרנו שצריך לפרש טעמם כי דבר נכון הוא. ואתה אמרת שלדיך פשוט הוא, כי אם לא נבדוק אין נדע מה נעשה.

אבל רש"י ז"ל לא כן עמו, ומילתא דמבעיא לך פשיטא ליה, שהרי תמה על עצמך אם אין כאן אלא אחד טמא באלף טהורים, מפני מה אסרוהו והלא בכל התורה כולה קיי"ל דאיסור מתבטל ברוב של היתר. וכמה קולמוסין נשתברו על דבריו הסתומים, ועל כורחך אין אתה מפרש דבריו אלא משום שגזרו חכמים על הלוקח מן העכו"ם, והחמירו עליו לאסור אפ"י בא' מאלף, וכן מפרשים את דבריו חכמי הזמן, וממוצא דבר למדנו שבעיקרו של דבר יש לסמוך על העכו"ם שאינו מחליף כל מה שבא לידו ואומר על תכלת שהוא כרתי, אלא דמתרמי ליה אחד מאלף.

שאלתיאל: לא אוכל שאתך!! הנה נטלת דברי רש"י ותהפכם כחומר חותם. אחר שרש"י ז"ל סתם לאיסור, מה יועילו אלף אלפי פלפולייך, מה איכפת לנו אם משום גזירה אסרוהו או מן הדין, סוף סוף מתניתין אמרה אין לוקחים חילק מן העכו"ם ואתה אמרת לוקחים. תמה אני אם תוציא את שנתך שאתה בא לעקור דבר מן התורה.

עזריאל: המתן לי אך הפעם עד שתקרעני כדג מגבי. הנה אמרה מתניתין שאין לוקחים חילק מעכו"ם מפני שאינו ניכר בין טמא לטהור. והנה פירש"י הטעם משום שחוששים לאחד מאלף שהוא טמא. אבל הרי באותה משנה אמרו שמותר ליקח מעכו"ם טרית [אם אינה טרופה] ופירש"י מפני שהטרית ניכרת, והנה הך טונה או הערינג וכיו"ב, אין לדמותו לחילק אלא טרית שהרי יש לו קשקשים על עורו, וטהרתו ניכרת לכל.

שאלתיאל: ישמענו אוזניך מה שפיך מדבר. אמרת לוקחים הרינג שהוא דומה לטרית שאינה טרופה שסימניה ניכרים. ואני אומר אינו דומה אלא לטרית טרופה שהרי אין סימניו ניכרים.

עזריאל: לכן הקדמתי לך הידיעה שאין כאן אלא גזירת חכמים בלוקח מן העכו"ם, והכל תלוי בשעת יציאתו מיד עכו"ם. כי אם באותה שעה אינו ניכר בסימניו הרי הוא בכלל גזירת חכמים, שאפ"י רובם טהורים ויש בהם אחד טמא אסורם חכמים, אבל אם כשיצא מתחת יד עכו"ם היה עורו וראשו על עצמו, ובאותה שעה היה ניכר בין טהור לטמא, הרי זה אינו דומה אלא לטרית שאינה טרופה ולא לטרית הטרופה ולחילק.

מה תאמר, מה איכפת לי היאך יצא מן העכו"ם, סוף סוף כשאני בא לאוכלו איני יכול לידע מה הוא. לזה קדמו לך דברי רש"י שכבר ביד עכו"ם מידע ידיע שהאלף טהורים המה ורק האחד טמא כנגדם, ואותה ידיעה עצמה מועלת לך להתיר באכילה, כל שלא טרפם העכו"ם אלא הישראל.

ועתה ניתנה ראש, כאדם האומר לחבירו נחזור אל הראשונות. מה שזכרנו ממנהג הרבנים החתומים על הכשרות, שאין מוציאים מתחת ידיהם דג כמין 'טונה' וחבריו עד שבדקים אותו בקשקשים אחד אחד כבני מרון, ונימוקם עמם, ולא מן הדין הוא, אלא חומר הוא שהחמירו חכמים בלוקח מן העכו"ם דג שנשתנה מראיתו.

שאלתיאל: ומכל מקום היאך אתה סומך על שארי דגים שאינם דוגמת ה'טונה' שזכרת, ואותם שאינם נבדקים אחד לאחד, א"כ מי מעיד לך שטהור הוא. ומה איכפת לי שיצא מיד העכו"ם בעורו, אבל עליה אני דן, שמא אם היית רואה בעורו לא היית מוצא בו סימני טהרה. ועוד ראיתי לבעל 'דגים טהורים' שאומר שבאו לידו תמונות ממעשה הדגים אשר עם צין, וראה שם בין הטהורים, את שפם נוגא ואת 'לברק' אתה הראית לדעת שיש כאן בית מיחוש.

עזריאל: דע שיש אומרים: רוב דגים שבים טהורים הם והטמאים מיעוטא נינהו, וקיי"ל דלא כרבי מאיר ולא חיישינן למיעוטא.

שאלתיאל: ועל זה השיב הרב דחתים כוורא [פישקעביץ בלע"ז] דאם כן ביטלת ענין כשרות הדגים, ולמה אתה מחזיר אחר חותם, וחותר בתוך חותם, ולדברך כל הרוצה לאכול דג בדג ייקח מן העכו"ם דג ויאכלנו, [ואפילו ממוכר דגים שבארץ תאילנד] ולמה לי כולי האי.

עזריאל: ואנכי אשיבנו מנה אחת אפיים. שנעלמה ממנו משנה מפורשת שזכרנו ממסכת עבודת כוכבים, שאין לוקחים מן העכו"ם טרית טרופה או חילק, אבל טרית שאינה טרופה לוקחים. ולכן ממה נפשך, אם בא ליקח מעכו"ם דג שניכר בסימניו הרי שפיר, ואם לוקח דג קלוף עור וקצוץ ראש [שאם כן היה ניכר ע"י ראש ושדרה] הרי בא לכלל גזירת חילק. אבל כל זה אינו שייך לענינו, כמו שכבר ביארנו שבשעת יציאתו מן העכו"ם היה ניכר ולא גזרו עליו, ומה ששוב קלפוהו ישראל אינו מעלה ואינו מוריד, כי בזה שפיר סומכים על הרוב שרוב דגים טהורים הם.

אלא שלענין מעשה אומר לך, שאין צריך לכנוס לפירצה זו שדחוקה היא, ומאן מפסיק לן שרוב דגים טהורים, והיתר זה לא זכרוהו חכמים בשום מקום, אלא שנידון שלנו הוא פשוט להיתר מב' טעמים שאפרוט לך בפרוטרוט. ואתחיל מן הפשוט אל המיוחד.

הפשוט הוא מה ששנו חכמים בשלישי של ע"ז [לד:]: שמותר ליקח את מוריס ואת חילק מן האומן, ופירש המורה לשון זו: חילק. מין דגים טהורים וסולתנית שמן כדמפרש לקמן בפרקין ובקטנותיו אין לו סנפיר וקשקשת ועתיד לגדל לאחר זמן ואמרין לקמן (דף לט.) חילק של עובדי כוכבים אכור אותו מין דגים קטנים ומוכר הרבה ביחד ומופני מזה אכורה מפני שצריכה עולה עמה דגים טמאים דומין לה ועולין עמה והיא חילק אומן כיון דאומן הוא ובקי בדבר מדבילן הימנה משום דלא חשיב טעמא ומקלקלי ליה לסולתנית ומרע ליה לכולי ארביה.

הנה נתפרש לך שמותר ליקח דגים מעכו"ם אומן שיודע להבחין בין הטהור לטמא, ואינו רוצה ליתן את הטמא תחת הטהור משום שאין טעמו חשוב כשל הטהור. ואף כאן טוב שנאמר שאין העכו"ם רוצים ליתן טמאים תחת טהורים, ובזיון גדול הוא לפניהם, והנה לך מפורש סוגיא בדוכתה שהתירו ליקח דגים מן האומן, ומה יש לנו עוד לדבר ולזעוק.

שאלתיאל: ואני ראיתי לרבי מנחם לובין שאומר זו דברי רבי יהודה בן גמליאל שאמר בשם רבי חנינא בן גמליאל, אבל אנו לא עבדינן אלא כת"ק ידידיה שלא התיר אלא את מוריס בלבד ולא את חילק, וממקום שבתא שם תהא קבורתך.

עזריאל: זו שגגה שיוצאה מלפני השליט. שאף על פי שדין זה של חילק אומן השמיטוהו הרמב"ם והרא"ש, אבל כבר ביאר בטוב רבי יוסף קארו בביתו [יו"ד קי"ד], וכה אמר: ואמרין בגמרא אמתניתין דמוריס, דחילק אומן מותר, ופירש"י כיון דאומן הוא ובקי בדבר מבדיל התערובת הימנה משום דלא חשיב טעמא ומקלקל לסולתנית. ולא ידעתי למה השמיטו הפוסקים זה, ואולי משום דאין דגים הללו מצוים בינינו לא חשו להאריך בהם. ונראה בעליל ששגה בזה הרב כי איך יאמר דבר לסתור מה שכתב בית יוסף אשר כל ישראל יישענו עליו.

שאלתיאל: אל תבהל על פירך ולבך אל ימהר, ואולי לא שגה, אלא ששיקול דעתו הביאו להכריע שלא כדברי בית יוסף, לפי שראה לרבינו הנחמני בשלהי פירקא שם שנתלה הדבר במחלוקת תנאים, ואפשר שהבית יוסף לא באו לידו פירושו, ולפיכך לא ידע טעם השמטתם. ועל כך יאמרו כוללי כללים במסרגות "אם היה רואה מרן דברי קדמון בספרו היה חוזר בו".

עזריאל: אני אראך שעל כל פנים שגה ברואה. לפי שאמר בשיעורו שאין סומכין על אומן בדגים כלל, ואפי' אם מוחזק לנו אומן דלא מרע אומנותיה אין לסמוך על זה כלל, לפי שגזירת חכמים היא בדגים שלא סמכו על האומן. ועל דבר זה מקורו הערה ממה שפירשו הראשונים מחלוקת תנא קמא עם ריב"ג בשם רחב"ג. ודבר זה שאמר טעות הוא בידו מכל צד, שהרי תנא קמא גופיה יתיב וקאמר שלוקחים את מוריס מן האומן, ואפי' תימא דבחילק פליג, וס"ל דהואיל וטורח גדול לברור את אוחו אחד מני אלף לכן אין לסמוך בכי האי גוונא על האומן, אבל הרי לא הרחיק כלל דין אומן בדגים, ולא קאמר אלא בחילק. ואילו הרב הנ"ל כתב משמו שאין סומכים כלל על האומן בדגים וזו ודאי טעות גמור, ועדות שבטלה מקצתה בטלה כולה.

וגם רבינו הנחמני עצמו אומר שם [לט.]: שהתירו ציר דגים שכליבת משוטטת בו משום שהעכו"ם נותנים הכילבית לסימן לידע שהכל טהור, "ולפיכך כשהוא מטיל דג אחד לסימן בחבית אחד ומוכר את השאר סתם אחריה, כמאן דאמר ללוקח: של טהורים הוא! ואם אינו של טהורים מירתת ואמר השתא מחזו לבקי ומפסיד מינאי, ואהא מוחזק שקרן ופסיד זבינאי, דאפילו דטהורין לא מזדבן לי", ובא וראה עכו"ם זה הפחות מירתת לשקר שלא יפסיד זביניה, אבל אותו האומר שגזרו חכמים בענין דגים שלא לסמוך כלל על חזקה דאומן לא מרע אומנותיה, לא מירתת כלל מדברי רמב"ן המפורשים במקומם!

ומסברא אומר לך שלו יהי כדבריו שלגבי חילק לא קיי"ל כרחב"ג אלא כת"ק, עדיין נידון דידן דומה טפי למוריס מאשר לחילק, ובמוריס כולי עלמא לא פליגי כפי שזכרנו. אלא שאין אנו צריכים לכל זה, ואין הכרעתנו מכרעת, אלא דברי רבינו בביתו מכריעים. כדמרגלא בפומא דאחונא "לכו אל יוסף, אשר יאמר לכם תעשו".

שאלתיאל: כמדומה אני שנתפסת כאן בשיקרא ונתגלה קלונך, שהבאת דברי הרמב"ן וקיפדת זנבם, שהרי רבינו מסיים בה: ואם תשאל א"כ אפי' אמר גוי נמי של דגים טהורים הוא להימן מדרת? התם כיון דלא עבד כהו מעשה מיקרי ואמר. ואני אגלה למה קטעת אותו ולא הנחתו להשלים דבריו, לפי שכאן הוא אומר היפך דברך, ומפרש שיחתו שלא סמכו חכמים על אומן אלא לגבי ציר דגים [שאיסורו קל], אבל בדגים עצמם לא סמכו עליו כלל, ושוב אנו למדים כי רעה נגד פניך, וכל מקום שאתה מביא מתהפך עליך לבולעך.

עזריאל: ואני לא למדתי אלא שנבהל אתה להשיב, ואם אפשר לך בבירור תדע גם אתה סוף הענין והכוונה. כי אני לא באתי אלא כנגד דברי הרב לובין שהוא גזר על הציבור משם חכמינו ז"ל שאין לסמוך על אומן בדגים כלל, ואפי' באופן שמצד דיני החזקות ראוי לסמוך עליו בעלמא, דגים חמירי טפי משאר איסורים. ונתן טעם לדבריו לפי

שמצינו שגזרו חכמים בדגים שלא לסמוך על האומן. וכלפי זה הבאנו לסתור דבריו בהחלט, ממה שרבינו הנחמני אומר בפירוש דהיטב סמכין על אומן היכא דאיתיה, אלא שנתקשה מה טעם לא סמכו עליו בכל הנך גווני הנזכרים בגמרא, וקאמר טעמא דלא דמי עכו"ם דיהיב כילבית בתוך החבית שהוא כעושה מעשה לומר לך שמדגים טהורים נעשית, לבין עכו"ם שבא לפי תומו ומוכר לך את חילק או את טרית ואפי' אומר בפיו שכן הוא, דמ"מ מעשה לא קעביד.

ומדבריו נמצינו למדין שבאופן שיהיה מקום להחזיק ענין אומן שפיר נסמוך על זה אפי' בדגים עצמן ולא רק בצירן. אלא שהאופנים הנזכרים בגמרא ודאי שאינם דומים כלל לדגים שבימינו ועכו"ם שעמהם. ומי עלתה על דעתך לדמות עכו"ם המביא דגים בדלי מן הנהר, לבי דוורא שלהם דשקיל ויהיב וחתים כל נוגא וכוורא בכמה חותמות זו לפנים מזו, וגם מטפל בהם ומקפידים וחותרים ומנקה את קרביהם, וכל כי האי מעשה רבא ונורא הוא ושייכא בי הרבה הך חזקת אומנות שזכרנו. וודאי שאין להביא מכאן ראיה, ולא סמכנו על זה לענין הלכה אלא על פסקו של רבינו יוסף בחדרי ביתו, אבל היטב הבאנו משם לברר טעותו שגזר אומר וקם לו, שחידש מליבו גזירה שלא היתה לעולמים. וזה ודאי היטב הוכחנו מדברי רבינו משה הנחמני נוחו עדן, שאם היתה בזה גזירה מיוחדת הרי לא היה שותק מלפרשה לנו.

שאלתיאל: אבל תנא דמסייע להרמב"ן ולפירוש רבי לובין, שהרי באמת השמיטו הרמב"ם והרא"ש לדין דלוקחים חילק מן האומן, ופלא גדול הוא. ותירוץ הב"י דחוק הרבה, ומיישב רק השמטת הרא"ש, אבל רבינו משה הספרדי לא השמיט מספרו דינים שאינם נוהגים, ומה גם שנוהגים רק אינם במצוי.

עזריאל: אכן קושיא יפה היא זו ותשבי יתרצה, אבל לומר שפסקו כת"ק שאין לוקחים חילק מן האומן, אין זה מיישב כלל טעם השמטתם, וכ"ש דהוי להו לאתויי בספרם לאפרושי מאיסורא, שאין לסמוך על אומן בחילק!

שאלתיאל: עוד יאמר רבי לובין שיחיה נצח כי עכו"ם שבארץ צין זייפנים הם ואינם באים בכלל אומן שדיברו בו חכמים בכל מקום.

עזריאל: ואני אומר לו, וכ"כ הרבה בדקו וחיפשו, וכי מצאו ולו פעם אחת שנתחלף להם טהור בטמא, ובשגם אם היה מתרחש כן אפילו עשר פעמים אין זה מלמדנו כלום, כי נאמר - אולי מקרה הוא, אבל כיון שבוקש הדבר ולא נמצא אפילו פעם אחת, יבואו ויאמרו אינם אומנים? אומן שבאומנים הן, ואין אומנים כאומנותם.

שאלתיאל: כבר הראיתך שרבי' דגים טהורים' ראה תמונת השפם נוגא שט לו בשופי בין הטהורים. ושפם נוגא דג טמא הוא והחליפוהו בטהורים.

עזריאל: לא כן העיד, אלא שח שהראוהו תמונות של השפם נוגא כשהוא מעורב עם הטהורים אבל אחר כך הוציאוהו מתוכן ונתנוהו בצד אחר, ולא שחש ושלום הכינוהו לאכילה בתורת טהור. והוא לא בא לפי דרכו אלא להראות ששייך אופן בעולם שיתערבו טמאים עם הטהורים, ולא תאמר שאין בברכות אלא טהורים בלבד, לכן העיד שיש בשקטות המים של הטהורים גם מיעוט שהן טמאים, אבל לא שאירע להם שנתחלפו ישמרנו הא-ל.

משנתארכו הדברים קמו שניהם והלכו איש אל ביתו, אך לא נשלמו דבריהם, ועוד חזון למועד ויפח לקץ ולא יכזב.

ותעשה אדם כדגי הים.

המשך מעשה הדגים ועלילותם - בדרך שאלה ותשובה.

שאלתיאל: שמעתי דברך, שאתה סומך על מה שהתירו חכמים ליקח דגים טהורים מעכו"ם אומן, ואני שמעתי שהיתר זה מפוקפק הוא, ובזכרוני שאמרת שיש בידך היתר שני שהוא מרווח יותר מן הראשון. עתה יבוא דברך וכבדנוך.

ועוד אשאלך, כיון שלדברך אין כאן בית מיחוש כלל, אם כן למה טרחת כ"כ למצוא היתרים רבים שונים ומשונים, והלא לימדנו רבותינו שאם ההיתר הוא פשוט אין צריך כ"כ להרבות בטעמים, ומדטרחת כולי האי שמע מינה דאת נמי קא מודית שדברים בגו ולא מילתא זוטרתא היא.

עזריאל: ואני לא כן עמי, כי אני ראיתי לכל הפוסקים, ראשונים עם אחרונים חדשים גם ישנים, שהיו טורחים הרבה להתיר את מה שנהגו בו היתר, והיו מגבבים דברים, ומצרפים טעמים וחצאי טעמים, וכן היה מאור הגולה רבינו הח"ח עושה בספריו, ולא עוד אלא שהיו עושים סניפים למבואותיהם, והיו סומכים אפי' את השיטות הדחיות כדי להקל בהלכה, ולהורידה מדברי תורה לדברי סופרים כדי שנוכל להקל בספקותיהם. והרבה טירחות טרחו והרבה יגיעות יגעו כדי לקיים את ההיתר המוחזק בכל ישראל.

ותמה אני דווקא על האוסרים כאן, שמחזיקים לאסור בכל כוחם, ומצרפים כל מיני טעמים, זה מביא לו מרבינו בר ששת שאין לסמוך על הרוכז בהכרת טהורים מטמאים, ומצרף לזה גזירות חדשות שהמציא בניקחים מן העכו"ם, וחבירו אומר שלא נאמרה כלל הלכת הלך אחר מרבנו בדינו, ועל זאת יפלא שבעתים מה לכם ולישראל קדושים, ולמה תרגיזו כל כך מנוחתכם לאסור את המותר, והלא דבר הוא!

שאלתיאל: דע, כי לא דבר חדש שחידשוהו מליבם, כי אמנם צדקו דברך שדרך הפוסקים שהיו מלפנינו לדחוק עצמם הרבה כדי להתיר מה שנהגו בו היתר, אבל משהזריח עלינו אורו של רבינו החזון איש זללה"ה מלא כל הארץ כבודו, בא ולימד שלא זו הדרך ולא זו העיר, ואין העיקר לחפש שיטות בפוסקים ולעשות מהם סניפים להתירא, אלא עיקר העיקרים הוא בירור וליבון יסוד ההלכה במקורותיה מהתלמודים במסירות נפש, ועל פי זה ייקבע כל האסור והמותר כשהוא משתלשל משורשו דבר דבור על אופניו. ועל כן היה כותב ב"ח שעות שעשה "שעיקרי ההלכות אצילות, ורק ע"י צמצום אחר צמצום הם משמשים גם בעולם המעשה".

עזריאל: ידעתי גם ידעתי שכך דרכו בקודש של מרן זללה"ה, אלא שקורא אני עליהם: תוכו זרקו קליפתו אכלו. כי אצלו ז"ל העיקר היה העיון בסוגיא עצמה ביגיעה ובמס"נ, והמסקנות משתלשלות מאליהם, ולכן הרבה דברים שההמוני היו סבורים להיות בפשיטות, בא והורה לאיסור. אבל ככל שהיה כחו רב וחיליה תקיף לאסור את הנחשב להיות, כך שבעתיים וכפלים לתושיה הראה את זרועו הרמה בהתירו דברים שהיו פשוטים עד הנה לאיסור. כי הכל ממקום אחד יהלך, ממקום שהסוגיא מתבררת ומתבהרת, משם היו נובעים מים חיים, קרניים מידו לו ושם חביון עוזו.

וכלל זה יהיה נקוט בידך, אם ראית אדם שהוא מחדש חומרות מליבו אשר לא שמענו מעולם, אם יש בכחו גם לחדש קולות מחודשות ונפלאות תשמע לו ואם לאו לא תשמע לו. שלא מחמת עיונו באו לו חומרותיו, ואינם אלא מעשה קוף בעלמא.

שאלתיאל: אני לא ידעתי כל כלליך, אלא גמרא ידענא בראשון של עבודת כוכבים: היו שנים אחד מטמא ואחד מטהר, אחד אוסר ואחד מתיר, אם היה אחד מהם גדול מחבירו בחכמה ובמנין הלך אחריו, ואם לאו הלך אחר המחמיר. ר' יהושע בן קרחה אומר, בשל תורה הלך אחר המחמיר, בשל סופרים הלך אחר המיקל.

עזריאל: ודאי כל דברי חכמים אמת ויציב וקיימים לעד. אבל כבר מצינו לרבן יוחנן בן זכאי שהיה מונה טיבם של חכמים. ואף אני לא באתי אלא לפרש לך שתוכל לעמוד על חכמת החכמים ותכונתם, שלא תחליף ותשנה את דברי זה משמו של חבירו. וכבר קדמה לך ידיעת איגרתיה דמרגא כי ידיעת אלו הדברים מגופי התורה היא.

ועכשיו נחזור למקום שפסקנו, כי אני אומר יש כאן היתר ברור ומחזור כשמלה. כי ידוע לנו מהדגים הנמצאים בחרושת הגויים בכל יום ויום שרוב רובם דגים טהורים, והטמאים אינם אלא מיעוטא דמיעוטא, והלכך היתרו חכמים ליקח משם דגים בלא בדיקה, ואמרו כל דפריש מרובא פריש.

שאלתיאל: זרזוק חוטרא לאוירא אעיקריה קאי. כי אני ידעתי שאם תגלה טענותיך עד תומם, בסוף נמצא שעל דבר זה אתה סומך. הלא ידעת אם לא שמעת, שהיתר זה הוא תלוי על בלימה, וכבר הקיפוהו פירות ודחיות כעכנא זו של בית הבד.

עזריאל: תחילה אומר לך שאין זה סתם היתר אלא דין גמור הוא. שבשר הנמצא וכן דג הנמצא מותר. ומענין הטענות והמענות שזכרת, אם גומר השם עלי אשיבך עליהם עד לאחת. **רק קודם אגידה לך דבר אחד ועמוק הוא. כוף אוזנך לשמוע דברי חכמים.**

כי שאל נא לכל הרבנים האוסרים וראה בספריהם, ובפרט להרב רבי 'דגים טהורים' בספר שעשה, וראה כי כל שאלותיהם וטענותיהם ניתנו לידחות, ובקל. ואף הם עצמן אומרים כן. אלא שאומרים סוף סוף יש כאן מקום לחוש, וחוזרים כל ימיהם מטענה לטענה.

וטוב שתדע, שאחר שנתפרסמו דבריו של הרב הנ"ל, באו אחרים והשיבוהו על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון, הניף ידו בשנית ועשה 'סיכום תמציתי' של כל הנידון כביכול, ובאמת אינו אלא שונה ומשלש את דברי עצמו, ולא שם על לב כלל ממה שהשיבוהו, או שכותב איזה תיבות שלא ניתנו ליקרא, ובזה יצא ידי חובת תשובה. ולכן אין לדבר סוף, כי כל תשובה שבעולם אינה מספקת, כי לעולם יכול להחזיר דברי עצמו ולסכמם כ'תמצית' הנידון, אלא שמי שניתן בו לב להבחין יראה שכבר נדחו הדברים ואין להם מקום בבית המדרש.

שאלתיאל: וכי למה שיעשה כן. וכי אתה חושדו בשקרים ורמאות. והלא היטב אני מכירו, והוא תלמיד חכם שתוכו כבר, וירא אלוקים וסר מרע, ואדיר כל חפצו בכל מאודו אינו אלא לעמוד על האמת.

עזריאל: חס ליה לזרעיה דאברהם למיעבד הכי. ואני כבר פירשתי לך טעמים ונימוקים, שהם רואים שיש כאן מקום לחשש, ורוצים לעורר הנידון ולקובעו בליבות בני האדם, ולכן עיקר מטרתם היא שידעו שיש כאן מקום לדון, ואינם באים להכריע לכאן או לכאן, אלא רוצים שתרבה המבוכה ויגדלו הספקות, ומתוך כך רווחא שמעתתא ויתקדש שמו יתברך. ואין זו דרך חדשה, שהלא רבינו הח"ח גם הוא עושה כן, כי כמה ספקות מרבה בספר חפץ חיים, וכמה חששות חיים, וכמה לאוין הרבה עלינו, ומהם שאינם מוכרחים ויש אשר ייסתרו, כפי שכבר תפסוהו. אבל הרי זו היא מטרתו שידעו שעוון לשון הרע דבר גדול הוא, והרבה יש לענות בו.

כך הוא הדבר באותם המתעקשים לאסור, שלא מפני שמוכרע להם לאסור צועקים כן לאפרושי מאיסורא, אלא כל תכליתם לעורר ליבות בני אדם. אלא שכשרואים שבאים וסותרים כל בניניהם הרי הם נזעקים ששוב יבואו לזלזל בחומר איסור דגים טמאים, ולכן לעולם יחזרו על דבריהם הראשונים. וסהדי במרומים שכוונתם רצויה אבל מעשיהם אינם רצויים.

ואחר שהקדמתי לך דבר זה, רצונך שאכנס עמך לפנים? אם כן בא ואראני טענות הטוענים, ואשיבך כאשר ישים אלוקים בפי.

שאלתיאל: ובודאי לא נעלם ממך שהשיב בר ששת [הלא הוא רבינו יצחק בר ששת בשאלות ותשובות שלו, בתשובה השתים ותשעים ומאה] שבמין בהמה חיה ועוף ודג הבאים לידינו ואין ידוע לנו אם טהורים אם טמאים, אפילו יהיה הרוב מן הטהורים אין לסמוך בזה על הרוב מפני שהתורה ציותה לבדוק דווקא בסימני טהרה. ואעתיק בכאן דבריו מפני חשיבותם: כיון שהתורה ציותה לבדוק בסימנים שלא יהיה מכ"ד עופות הטמאין, וכמו שכתב הר"ם ז"ל, על כרחנו יש לנו לחוש לכל אחד מהן - ואפילו הוא מיעוטא, זולתי לפרס ועזניה בישוב, שאינן נמצאים שם כלל, כמו שכתב הר"ם ז"ל שאינן נמצאין אלא במדברות ואיי הים הרחוקים עד מאד שהן סוף הישוב. אבל כשאפשר להמצא חוששין למעוט, כדאמרינן [נט]. גבי בהמה בהיה הולך במדבר - ובלבד שיכיר ערוך. ואף על פי שהערוך מעוטא דמעוטא לגבי שאר בהמות טהורות, ובעלמא אין חוששין למיעוט - כדאמרינן לגבי ביצים, לוקחים ביצים בכל מקום, ואין חוששין לא משום נבלות ולא משום טרפות. הנה למדנו מדבריו שלא נאמר כלל דין הלך אחר הרוב בדבר שהוא ספק טמא ספק טהור, והלכה חמור וטבעה בנהר.

עזריאל: וכי באמת ובתמים כסבור אתה שמציאה מצאת, ומה שנעלם מעיני כל החכמים והצדיקים זה שש מאות שנה, זכית אתה ושזפתו עיניך הבדולח?

שאלתיאל: איני רואה מה תשובה היא זו, אני בא עליך בקרון שהוא טעון בדברי תורה, ואתה משיב לי בדברי שיחה, מי נדחה מפני מי?

עזריאל: אמר החכם איוב על תורתנו הקדושה: לא יותן סגור תחתיה, ולא ישקל כסף מחירה. לא תסולה בכתם אופיר, בשהם יקר וספיר. לא יערכנה זהב וזכוכית, ותמורתה כלי פז. ראמות וגביש לא יזכר, ומשך חכמה מפנינים. לא יערכנה פטדת כוש בכתם טהור לא תסולה.

ואתה אמרת למכור התורה במחיר נעליים ולא רבית במחירה. לא נכון לעשות כן, ולא במחי יד והטיית מטה תחרוץ דינו לשבט או לחסד, הוי נא מתון בדין, והוצא משפטך אמת לאשורו.

ועתה אשיבך: דע כי דברי הריב"ש אינם ענין לכאן מכמה פנים. ועכשיו למיניא בעלמא אקצר ואעלה ואמנה את כל הפנים, ועוד אני חוזר על כולם ומפרשם. א. כי לא מצאנו לו חבר בראשונים ודבריו קשים להולמם. ב. כי לא זכרו הפוסקים את דבריו, לא הובא ביתה יוסף ואף המגנים לא נמשחו בו, ואין אנו יכולים מליבנו לעשות דברי ריב"ש עטרה לראשנו דרך פסק. ג. כי אין לדבריו שייכות עם ענינו כלל ועיקר!!

שאלתיאל: חושדני אותך שנזרקה בך אפיקורסות. איך גבה ליבך ורמו עיניך לומר אין לו חבר לריב"ש, ועוד שאתה אומר שדבריו תמהים. אלמלי עזריאל אתה גוזרני עליך נידוי.

עזריאל: שפטיני נא כרצונך וכאוות נפשך, רק המתן עד אם דיברתי דברי. קודם כל דבר טוב שתהיה מעיין ותראה שהריב"ש לא בא לומר חידוש כלל, אלא כתב דבריו כאומר דבר שהוא פשוט וידוע לכל ובדרך אגב אמר כן. ויש לתמוה אם דבריו פשוטים כ"כ למה לא נמצא כן בשום מקום לאחד מרבתינו הראשונים.

ומהיות טוב שנשא עינינו אל ההרים אל המקום שמשם הוציא הריב"ש את דינו. והם דברי רבינו משה בראשון של מאכלות אסורות, שהוא מלמד שם שמצות עשה לידע הסימנים שמבדילין בהן בין בהמה וחיה ועוף ודגים וחגבים שמותר לאוכלן ובין שאין מותר לאוכלן, שנאמר והבדלתם בין הבהמה הטהורה לטמאה ובין העוף הטמא לטהור. וצריך להבין בשלמא בהמה ודגים הרי נאמרו סימניהם בפירוש, אבל חיה ועוף וחגבים לא נאמרו סימניהם אלא מפי הקבלה למדום ואיך יכללו במצות עשה של הבדלה.

שאלתיאל: וזו ראייה מכרעת בעיניך? ואני אומר, אין הפרש בין מה שפירשה תורה למה שנתפרש לחכמים בקבלה ממה ששמע משה על הר סיני.

עזריאל: אבל תראה עוד, כי בגמרא חולין שהביא הריב"ש וזכרה גם הרמב"ם בפרק הנזכר, שם איתמר היה מהלך במדבר ומצא בהמה שפיה גמום ופרסותיה חתוכות בודק בבשרה אם הולך שתי וערב. והנה התורה אמרה לבדוק גרה ופרסה והוא בודק שתי וערב, ועד כאן לא קיבלו חכמים אלא להוסיף על דברי תורה, אבל לעקור דברי תורה לא. ועוד תראה בשני של עבודת כוכבים שנתנו חכמים סימן בדגים בראש ושדרה, והתורה אמרה לבדוק בסנפיר וקשקשת.

ועוד תראה אמרם בשלישי של חולין מבית מדרשו של רבי ישמעאל כי מצוות הבדלה שייכת גם בין שלמות לטרפות, ולגבי טרפות הרי מפורש בראשון של זו המסכתא שסומכין על הרוב. ושמע מינה שלא למדנו ממצות הבדלה שלא לסמוך על רוב. ועוד יש תמיהות הרבה, לא עת האספם.

ועתה הסכת ושמע התנצלותי, כי בודאי ראשונים כמלאכים ולא ניתנה לנו רשות לחלוק על דבריהם, ואם היינו זוכים ונושאים ונותנים לפניו בקרקע שמא היה מתרץ לכל קושיותינו בקל, או שמא גירסא אחרת נזדמנה לו, או פירוש אחר יש בידו, אלא שלענין הלכה רשאים אנו לומר דבריו מחודשים ואין פשטות הסוגיות נוטה לדעתנו, ולפיכך לא נקבעה הלכה כמותו. ואף גם זאת לא חידשנו מליבנו, וכל מה שאמרנו עד כה אינו אלא הקדמה לנימוק ב' המכריע יותר, והוא השמטת הפוסקים.

שאלתיאל: אני קיבלתי שאין רשות לחלוק על ראשונים כלל ועיקר, וראשונים הם כל אותם רבותינו שהיו בחיים קודם שנתגרשו ונסתלקו ישראל מערי אספמיה, כי עד אז היתה הקבלה חזקה וההוראה מקוימת ואחר מכן נתמעטו הלבבות מגודל הצרות שהסבו לנו הנוצרים בארצותיהם. ומה שאמרת שדברי ריב"ש השמיטום הפוסקים, יש לומר אולי לא ראוהו, כי לא מצאת להם מפורש שדיברו משיטתו ודחאוה. וגם רבי אברהם מסוכאטשוב, ורבי ערוגות הבושם ורבי יצחק שמעלקיש בעל בית יצחק ואחרון חביב רבנא משה מגלות אמריקי באגרותיו, כל אלה הרועים אשר פסקו דברי ריב"ש להלכה, והנה לך שלא השמיטוהו הפוסקים כי אם הביאוהו וקיבלוהו.

עזריאל: ואמנם כשאמרו 'פוסקים' לא אמרו אלא שולחן ערוך והרב המפה ונושאי כליהם והמגינים. ואם נאמר שתהיה מסתכל לרבינו יהונתן ולבעל דביה רבי יעב"ץ עמדין שנשתנו לדבר אחד, ועמיהם החזיק רבי ישועות יעקב, ובאו כולם בשלוש ושמונים של יורה דעה, ואמרו שכלל שנתנו חכמים 'כל שיש בו קשקשת יש בו סנפיר' אינו כלל גמור אלא בקירוב כי יתכן דג שיש בו קשקש וסנפיר אין בו, אלא שנתנו חכמים כלל על הרוב, והנה לך שלא חששו כלל לדברי ריב"ש שאין מועיל רוב לטהר מין המסופק.

ואחרון חביב רבינו הכהן הגדול שחיבר ברורה והלכה ברורה למקום אחד, וכתב על פסק השולחן ערוך [בסימן ל"ב סעיף ג'] שאין ליקח גידים לתפור התפילין ממי שאינו יהודי כי יש לחוש שמא של בהמה טמאה הם, ופירש המורה שדווקא בהולך לבית העכו"ם ולקוח ממנו דהו"ל לקח מן הקבוע, אבל הביא העו"ג לשוק מותר משום כל דפריש, ויותר מזה אמר שאם אין ידוע שמקצתם טמאין דלא חשיב קבוע ואז מותר אפילו ליקח מן העכו"ם בביתו ולא מלבו בדה דינים הללו אלא העתיקם מרבינו אברהם קאליש. והנה בתפילין בעינין מן המותר בפיו, ואי אמרת דבטמאים אין סומכים על הרוב א"כ אותם גידים אינם מותרים בפיו וע"ש במ"ב שכתב דבספק שנוול בהם יש להחמיר משום דהוי ספיקא מדאורייתא. ואע"פ שאינה ראייה מוכרחת מכל מקום עשינו אותה סעד לפי שחביבים עלינו דברי רבינו ישראל מאיר [ולקמן יתבאר עוד שאינו מוכרח שחולק על הריב"ש, אלא שיש הגבלה לדין הריב"ש שאינו בכל גווני, אבל טעם זה יספיק גם להיתר הדגים, ולכן ממ"נ יש תועלת בדברי רבינו לנידון דידן, בין אם דחה את הריב"ש מהלכתא, ובין אם מצא כאן מקום לחלק].

שאלתיאל: ואני על משמרת אעמודה, כי לא נמסרה הכרעת ההלכה אלא לחכמים גדולים שבדור, ואיני נכנס לדון עמן בדברי כל אחד מן הפוסקים בלחוד, אלא אומר: אם הלכה נקבל ואם לדין יש תשובה.

עזריאל: אם כן איפוא, נבוא עתה לטענה הגדולה והעיקרית על רבינו בר ששת, מן השלושה הכי נכבד. כי הנה לכאורה נסתרו דבריו מש"ס ערוך בתלמודין, והיא הלכה שתינוקות של בית רבן יודעים אותה. כי כך אמרו בסוף ראשון של כתובות [טו]: תשע חנויות, כולן מוכרות בשר שחוטה ואחת בשר נבלה, ולקח מאחת מהן ואינו יודע מאיזה מהן לקח - ספיקא אסור. ובנמצא, הלך אחר הרוב. הרי מפורש שהמוצא בשר בשוק וידוע שרוב החנויות מוכרות בשר שחוטה מותר באכילה, ואין אומרים אסור לילך אחר הרוב כי שמא מטמא הוא.

שאלתיאל: זו אינה קושיא כלל, הואיל ופירוקה בצידה. שהרי כבר אמרת שלא נאמרו דברי הריב"ש אלא במינים טמאים ומינים טהורים, ואילו התם לא מיירי כלל מחשש בהמות טמאות אלא מחשש נבלות וטרפות בעלמא, וע"ז לא נאמר כלל דין הבדלה, ולעולם אימא לך שבספק מינים טמאים אין הולכין אחר הרוב.

עזריאל: לכאורה תשובה הגונה השבתני. אך אחר העיין תראה שאינה כלום, אלא אחיזת עיניים בלבד. ותחילה אראך דבר פלא, והוא שרבי לובין מבני ברק שהוא ראש וראשון לכל דבר האוסרים היה מתקשה בקושיא זו כבר בראשית דרכו קדם מפעליו מאז. ואני אראך מה שנכתב בזה בספר חוט שני משמו [הוא בהלכות שבת חלק ג' בענינים שבסוף הספר], ומשם אלמדך כמה קשה עליהם זאת הקושיא.

והריני מעתיק בכאן דבריו: ודע, דבפרט זה חמירא דין דגים מבשר שחוט. דבבשר קיי"ל דאם נמצא בשר בשוק ורוב שוחטין ישראל סמכין להתיר הבשר באכילה. משא"כ בדגים אסור באכילה אא"כ בדק בסימנים, וכמ"ש בשו"ת הריב"ש לענין עופות... כאן העתיק כל דבריו ומסיים בה: והיינו טעמא, כי אין אנו יודעים מה הם רוב הדגים בעולם, ואפי' את"ל שרוב הדגים טהורים חייבים לברר את מינם עפ"י סימנים כדכתב הריב"ש.

בוא וראה כמה נתקשה הרב בקושיא זו, ולא מצא שום מקום לחלק בין דגים לבשר, עד שהוצרך לומר דווקא בדגים החמירו אין אנו יודעים מה הרוב בעולם [ומה שמסיים בה דאפי' את"ל דרובם טהורים מ"מ צריך בדיקה, צ"ע דסותר עצמו, דשוב קשיא מבשר]. והרי אין הדברים מובנים, דהריב"ש לא מיירי במה שאין אנו יודעים אלא במה שאנו יודעים, וע"ז כתב דאפי' שהערוד מיעוטא דמיעוטא חוששים לו. ועוד שהרי הריב"ש לא הזכיר דגים אלא עופות, ועופות הרי מפורש אמרו בשלישי של חולין [סג: ועיי"ש בתוס' ובראשונים] שרוב עופות שבעולם טהורים הם! ולפיכך אין חילוקו מתקבל על הדעת ודבריו אינם נשמעים.

אבל צריך להבין למה לא תירץ בפשטות כדברך שעד כאן לא סמכו בבשר על הרוב אלא כלפי חשש נבלות וטרפות, אבל לא כלפי מין הטמא שלא נאמרה בו מצוות הבדלה.

אלא שיפה הרגיש הרב הנ"ל שאין כאן תירוץ של כלום. כי הרי כשהתירו בשר הנמצא לגמרי התירוהו ומיד התירוהו, ולא אמרו ליבדוק בבשרו אם הולך שתי וערב, וודאי לא הצריכו שיכיר ערוד, והיאך יכול לאוכלו, נהי דלענין חשש נבילה יכול לסמוך על הרוב, אבל אי"ז מתירו באכילה, כי חששא דערוד להיכן אזל??!!

שאלתיאל: כפי הנראה לא הבנת את דבריי, שאני אמרתי לך שלא התירו בשר הנמצא אלא דווקא באופן שאינו חושש לו שהוא ממין טמא, כי ודאי שהוא ממין טהור, אלא שאינו יודע אם נשחט כראוי אם לא, וע"ז אמרו שאם רוב טבחי ישראל הלך אחר הרוב.

עזריאל: לא בי האשם כי אתה לא ירדת לסוף דעתי ולא איפכא. כי עתה תפרש לי אתה מה הפרש יש בין בשר הנמצא בשוק שיש בו מוכרי נבלות וכשרות, לבין דג שפירש מחרושת הגוים שבה הרוב כשרים ומיעוטם טמאים.

שאלתיאל: ההפרש פשוט עד מאד, כי בדג הניקה אין אנו יודעים טיבו כלל, ומסופקים שמא ממין טמא הוא, וע"ז אמרה תורה שידיעת המין לא תהיה אלא ע"י סנפיר וקשקשת, ואילו בבשר מיירי כשידוע לנו שהוא מבהמה טהורה, ולא חסרה לנו אלא ידיעת שחיטתו כראוי.

עזריאל: ואיך יודעים אנו שממין בהמה טהורה היא.

שאלתיאל: כגון שאין מוכרים באותו השוק אלא בהמות טהורות בלבד, ובהמות טמאות אין נמכרות שם ואין חוששין להם.

עזריאל: ומי גרע ממדבר, דאמרינן לאותו המהלך בו ומצא בהמה ובדק בבשרה וראה שהולך שתי וערב, דאסרינן ליה למיכל מינה, עד שיכיר ערוד, ואילו אותו שמצא בשוק בטיבורה של עיר, יאכלנה לשובע נפשו. ואותו ערוד מה יהא עליו??!!

שאלתיאל: אבל זו קושיא שאינה מן הענין, כי סוף סוף לא דיברו שם על זה הספק שמא טמא הוא, אלא על הספק שמא לא נשחט כראוי. וקושייתך יש ליישב בקל, אולי באמת צריך לבדוק בבשרה שהולך שתי וערב, וגם מכיר ערוד, או נאמר שהכל מיירי בידוע שאין שם באותו השוק בהמה טמאה כלל [דומיא דפרס ועזניה דלא חיישינן לה].

עזריאל: זה אינו תירוץ כלל, כי כשהתירו בשר הנמצא לגמרי התירוהו, והיא הלכה פסוקה בכל הראשונים והפוסקים, ואפילו בעיר שרובה נכרים ורוב טבחי ישראל הבשר הנמצא מותר. ואיך לא זכרו עיקר גדול כזה, שצריך לבדוק בבשרה אם הולך שתי וערב, וצריך שיכיר ערוד. דבר זה אין ניתן לאומרו, ושתיקת הגמ' המפרשים והפוסקים הרי היא כפירושם ולגמרי התירו לסמוך על הרוב בבשר. ובכל זה הרגיש רבי לובין כמו שנזכר למעלה, ודחק את עצמו בפירצה דחוקה והשיר צורות ולא העלה בידו דבר ברור.

שאלתיאל: ומכל מקום דברי הריב"ש ז"ל צריכים ישוב, ואין בידך לדחותם בקנה. וגם כל רבונתנו שהעתיקוהו להלכה, מה יעשו בקושיא זו שזכרת.

עזריאל: אני אשיבך כאשר יסייעני הבורא, ותחילה אשאלך: האכלת מימך דבר גוש שקורין 'חלווה'.

שאלתיאל: אכלתיו ואוכלנו, ומה בכך.

עזריאל: ומי ערב לך שאינו אלא דג טמא.

שאלתיאל: מה??? מה???

עזריאל: דברים כפשטם, אותה חלווה שאתה נותן בפך, או גרעיני ה'קפה' שאתה מטיל לכוסך, מי תקע לנו את כפו שאולי אינם אלא דג טמא.

שאלתיאל: כי הדג הוא דג, והחלווה היא חלווה.

עזריאל: אם כן למה צרה עינך בי כשאכלתי מדג ה'סלמון', וכשם שה'חלווה' היא חלווה, והקפה הוא קפה, כך הסלמון - סלמון.

שאלתיאל: הלא אמרתי לך כי כתב רבינו הריב"ש שאין סומכים על הרוב לענין טמאים וטהורים, כי התורה אמרה והבדלתם בין הבהמה הטהורה לטמאה, ובין העוף הטמא לטהור, ולא תשקצו את נפשותיכם.

עזריאל: אבל על שאלתי לא השבת דבר. כי אם כדברך כן הוא, אף 'שוקולד' לא נאכל כי שמא אינו אלא דגים טמאים שהושווהו טעמם עם טעם השוקולד או החלווה.

שאלתיאל: מה זאת היתה לך, הלא שוקולד זה שאני רגיל בו, בידעו ומכירו קאמינא, ואין בו טעם דגים כלל.

עזריאל: ושמא נתחפש לו הדג ולבש טעם שוקולד.

שאלתיאל: דבר זה שאתה חושש לו אינו אלא נס ואין מזכירים מעשה ניסים.

עזריאל: אף אני אשיבך, כשם שאתה אוכל חלווה ואינך חושש שמא הוא דג טמא שטעמו שטעם לשד החלווה, כך אני אוכל סלמון ואיני חושש שמא דג טמא הוא שטעמו כטעם הסלמון. או שמראיתו כמראה הסלמון.

אבל כל זה אינו אלא משל בעלמא. ומכאן אבוא לבאר לך דברי הריב"ש באר היטב. כי עד כאן לא אמר הריב"ש שאין לסמוך על הרוב, אלא במי שמצא בהמה ואין ידוע לו מה מינה, והוא רוצה להתירה מחמת שרוב בהמות טהורות, ומזה ימנענו הריב"ש, כי מבטל ציווי התורה שאין להכיר ולהבדיל בין המינים אלא ע"י סימנים בלבד.

אבל אם בא לידך דבר שאתה יודעו ומכירו, בזה לא שמענו מעולם שצריך לחשוש לו. **זוה סוד היתרו של בשר הנמצא** כי בפשוטו מיירי שהוא מכיר איזה בשר מצא אם של בהמה מבהמה, ואם עוף משל עוף, וכל בשר יש אופיו וצורתו הניכרים והברורים, כידוע לכל באי שער מטבחייהם, ואין כאן שייכות כלל לנידון ההסתפקות במינים. ודווקא בבהמה שלפניך שאינה ניכרת לך עליה אמר הריב"ש שצריך אתה לבדוקה בסימניה ולא ניתנה לך רשות לסמוך על הרוב.

וכשנחזור אצל הדגים שעלו בקערתינו נראה שאינם נוגעים ואינם פוגעים לנידון הריב"ש, בזכרנו החילוק שביארנו, שלא דיבר הריב"ש אלא במסופק בענין המין, ולא במי שברור לו. ואין שום חילוק כלל מפני מה סובר שהוברר לו, הן

משום שמכירו בטביעות עין, או שסומך על מה שכתוב על חבילתו, ואין נפק"מ בזה אם יש דין נאמנות או לא, כי גם בבשר הנמצא אין לו שום נאמנות ושום ידיעה, ואין הדבר מסור אלא ללב, שאם מסתפק במינו לא יועילו לו שום הכרעות שבעולם, ואם אינו מסתפק הרי זה מותר לכתחילה, כפי אשר הכריח לנו הדין אשר בא עליו המזפת הנזכר. אבל עוד יש מקום אריכות בדברי הריב"ש, וכבר פסק עליו רבינו 'משכיות כסף' את פסוקו, והעלה ארוכה לכל מכה ולכל מדווה. ואולי אפשר לך דבריו פעם אחרת בקיצור נמרץ. ויתר הדברים שיש לבארם כאן, עוד יתבאר אי"ה בהמשך דברינו.

שאלתיאל: אני שמעתי יישוב אחר לקושייתך מתשעה חנויות. והוא, שבשם אין אנו מסתפקים 'מהו' מינו של זה, אלא מאיזה חנות פירש לו, וכיון שהלכנו אחר הרוב לומר שפירש מחנות הכשרה, אין אנו צריכים יותר לכולם, כי בתוך החנות יש מוכר שהוא נאמן באיסורים שאינו מוכר אלא כשרות.

עזריאל: גם זה אינו אלא מאחז את העיניים בלבד. כי יש לשאול על גופו של דבר. מפני מה נסתפק לנו שם מהיכן, ולא נסתפק מהו מינו.

שאלתיאל: כיון שנמצא בשוק בין עשר החנויות ועל כורחך אינו בא אלא מאלו.

עזריאל: ואולי לקח אדם בשר זה בעיר אחרת ובא לכאן והפילו, ואין מקור הבשר כלל משוק זה אלא משוק אחר. **שאלתיאל:** דבר זה אין חוששין לו כלל.

עזריאל: ומפני מה אין חוששין? או משום דין הלך אחר הרוב, או משום הלך אחר הקרוב כההיא דעגלה ערופה. ואי אמרת, יש כאן דינא דהריב"ש, א"כ אין סומכים על הכרעות הללו כלל, ושוב חזר דיננו להסתפק על כל האפשרויות שיעלו בדעתנו, ואין לנו רשות להכריע שבא דווקא משוק זה ולא ממקום אחר, כשם שלא ניתנה לנו רשות לומר שהוא ממין טהור המרובה ולא ממין אחר, וא"כ נמצא שבין כך ובין כך לא שייך לקיים דברי הריב"ש מההיא דט' חנויות. אלא אם כן נחלוק כפי שאמרתי לך בין מסתפק במינו לבין אינו מסתפק, או כמו שמחלק רבי משכיות כסף בין בהמה או עוף שלמים בצורתם לבין חתיכה שפירשה מהם, כמו שיתבאר לך מאמרו אם תשקיף עליו בתכלית העיון. והנה בין כה ובין כה לא תוכל לאסור הדגים כי הם דומים לההיא דט' חנויות שנתפרש לנו בתלמוד התיור.

זכרנו את הדגה.

עוד אשר בא בענין הדגים - בדרך שאלה ותשובה.

שאלתיאל: רצוני שתבאר לי על איזה רוב אתה סומך בהיתר הדגים, אם על 'רובא דאיתיה קמן' או על 'רובא דליתיה קמן', כי ידעתי ושמעתי שהפרש גדול וחילוקים רבים יש בין תרי רובי, ואני רואה לרבי דגים טהורים שטוען וחוזר וטוען ועומד וצוח שלא שייך כאן כלל ענין רוב, לא ממין זה ולא ממין זה.

עזריאל: אל תשת לבך ואל תשימהו כלל להשגיח בשום אחת מטענותיו של רבי דגים טהורים כי הבל המה מעשה תעתועים. ונמשך ונסתבך בדברי עצמו וטעה והטעה אחרים עמו, ואין לו תחילת פתחון פה של כלום.

ודע עוד, שבאמת מצד דרך הפסק וכללי ההכרעה אין אנו צריכין כלל להזדקק לו, לפי שאף הוא היה מודה שהוא יחיד בדורו ולא אחד מחכמי הדור עמו, ואף רבי לובין שנשתווה בדבר לאסור לא נשתווה עמו בענין הרוב, וא"כ מה לנו לעסוק עמו, יהי לו אשר לו, סוף סוף דבריו בטלין ומבוטלין ואי"צ להתחשב עמהן.

שאלתיאל: אני רואה אותך יושב ומדבר באחיק ובן אמך נותן דופי, ואני לא הורגלתי בכגון דא, הטחות אשמות משאות שווא ומדוחים, אם רצונך שתריב עמו, שטח נא שטוח טענותיו ותשובותיך נגד זקני עמנו ונגד כל ישראל.

עזריאל: בודאי אעשה כן. ואני אומר לך מוטב שתפרוש עכשיו פן תילכד ונתפסת ככלי ריק והצגתיך במערומיך, כי בטחת לך על משענת הקנה הרצוץ אשר יסמך איש עליה ובא בכפו ונקבה.

ולזה הקדמתי שאם תרצה להשתמש מלדון בדברי זה החכם, אין עלינו חובה לעסוק בהם, לפי שלא עליהם יקום דבר או יפול, כי יחיד וקטן הוא בעמו ואין לחוש לו. אבל אם מכל מקום תרצה שילובנו הדברים אחת לאחת, אדרבה, ודאי וודאי שש אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב. ועוד אראך נפלאות באלה הענינות אשר יקדם לנו בהם הדיבור.

שאלתיאל: וכך היה אומר רבי דגים טהורים, אם באנו לדון משום רובא דאיתיה קמן, הרי שובר בצידי, שתנאי קודם למעשה - שבאמת יהיה קמן, ומי ספר ומנה דגים שבאו לחרושת הגוים ביום המעשה, לידע אם טהורים רבו שם אם טמאים. ואם על כל פנים נאמר 'רובא דליתיה קמן' הוא, כי רוב פעמים היו רוב הדגים שיצאו משם טהורים, על זה אומר הוא שאינו רוב כלל, ובתחלה היה מפרש שיחתו משום דהו"ל רוב התלוי במעשה ואמרו חכמים שאין הולכין אחריו, ובסוף היה מוסיף שאין צריך לזה, מפני שבלאו הכי אי אפשר להגדיר כאן יחס רוב ומיעוט, לפי שאינו מחמת איזה סיבה טבעית, אלא רצונות משתנים של גוים בעלי בחירה, ולא ניתן דין רוב אלא כשהוא בעצמו.

עזריאל: אלו דבריו באמת, ולא מצאתי לגוף דברים קשים מאלו, שמשברים ראש ושדרה עם גיד הנשה. ותחילה אומר לך שאין כאן בכלל מקום להסתפק מאיזה רוב אמרו, לפי שזהו כענין שאמרו בט' חנויות מוכרות בשר שחוטה וא' מוכרת בשר נבילה שבנמצא הלך אחר הרוב. והוא שקראו בראשון של חולין ובאחרון של יבמות ובשאר מקומות 'רובא דאיתיה קמן' ומה יש כאן עוד מקום ספק.

שאלתיאל: ולא שומעות אזניך מה שפיר מדבר, והלא התם מיירי בידוע ומוכר לנו שהיו תשע מוכרות כשר ואחת מוכרת את שאינו כשר, והיינו 'איתיה' קמן שספרנוהו וידענוהו, ומה ענין זה להכא שלא נמנו הדגים במפעל, וזה כל שורש ספיקם, שאם היו נמנים ונבדקים הרי מעיקרא דדינא פירכא.

עזריאל: ענין זה שאתה אומר שצריך שיהיה הרוב מניו וספור לפנינו לא נזכר בשום מקום, ויכולני למיפרך לך מכמה מקומות דאמרינן בהו כל דפריש מרובא פריש, וזר מאד לומר שכולם לא נאמרו אלא בספורים לפנינו.

א. תינוק הנמצא בעיר שרובה ישראל שנחשב ישראל לכל דבריו, ואם רובה עכו"ם הרי הוא כעכו"ם לכל דבריו, שכן משנה שנויה בשני של מכשירין, ופירשוהו בראשון של כתובות באר היטב, ואמרו רוב עכו"ם לאי הלכתא? להאכילו נבלות. ולדברך תינוק הנמצא בעיר ניו יארק אסור להאכילו נבלות, כי שמא רוב ניו יורק ישראל הם שהרי לא נספרו [ואפילו נספרו אתמול, שמא היום עקרו עכו"ם ובאו ישראל תחתיהם עד רובא], ודבר זה לא שמענו ולא יתכן לאמרו.

ב. ואפילו אם תמצא לדחות ולומר שסוף סוף לא מצאנו מפורש אלא בידוע וספור ואין לנו ראייה באינו ספור [מה גם שבאמת בההיא דתינוק רגלים לדבר שמיידי בספור וידוע, כי אמרו שם ג"כ 'מחצה למחצה - ישראל' ובודאי א"א לנו לידע שמחצה על מחצה אם לא שנמנה אחד אחד]. מה תענה למתני' בשביעי של שקלים 'מעות שנמצאו לפני

סוחרים בהמה - לעולם מעשר, בהר הבית - חולין. בירושלים: בשעת הרגל - מעשר, ובשאר כל ימות השנה - חולין" ופירשה המורה בשני של מציעתא דנזיקין [כו]. דכולה משום הלך אחר הרוב נגעו בה, משום שבכל ימות השנה רוב מעות שבעיר משל חולין וברגל משל מעשר. והנה לא ספר אדם מעולם רוב המעות שבירושלים, וגם אם היו נספרים פעם אחת הרי מתנ"י כללא קא כיילא שלעולם כן הוא הדין, ואין הדבר תלוי כלל בספירה ובמנין, אלא מפני שדרך רוב המעות שבירושלים להיות כך, והנה לך מפורש ששייך דין הלך אחר הרוב וכל דפריש מרובא פריש גם במקום שלא ספרנו מעולם לידע איזהו הרוב אלא שמסברת ליבנו אנו יודעים שכן צריך להיות.

שאלתיאל: ואולי באמת אין זה רובא דאיתיה קמן אלא רובא דליתיה קמן.
עזריאל: אין הפרש אם נאמר כך או כך, שהרי סוף סוף נידון זה דומה ממש לנידון הדגים, ואם אמרת שכל שלא נספר אינו רובא דאיתיה קמן אלא רובא דליתיה קמן אפי' כאשר הנידון הוא על מעשה פרישה מסוים [שכן דעת הר"ן בשלישי של עבודת כוכבים], הרי גם בנידוננו כן, ואם יבוא אותו צדיק ויאמר דהו"ל רוב התלוי במעשה, אף אתה תשיבנו והרי גם מעות הנמצאות הוי רובא דתלי במעשה.

שאלתיאל: ומכל מקום קשה מה שהקשה מרוב בהמות מתעברות וילדות בתוך שנתם שאמרו בשני של בכורות שאין לסמוך עליו לפי שהוא רוב התלוי במעשה, ואף הכא רוב דגים היוצאים ממפעל המושט וחבריו טהורים הם הרי הוא רוב התלוי במעשה, ומה הפרש יש בין זה לזה.

עזריאל: אף אני השבתיך ממעות הנמצאות בירושלים וגם התם הוי רוב התלוי במעשה כי אם ירצו יביאו מעות אחרות, ומי מעכב על ידם. ועוד אוסיף לך מדברי התוס' ביבמות מו. שמדברים מענין האדם הבא לפני בי"ד של ישראל ואומר להם ישראל אני ואין לו עדות כשר להתירו בקהל. וכתבו הצרפתים דא"צ כלל עדות הואיל ורוב הבאים לפנינו בתורת ישראלים הם, והנה רוב זה הוא תלוי במעשה אנוש ואעפ"כ סומכין עליו לאמר: כל דפריש מרובא פריש.

שאלתיאל: וסוף סוף מה אתה משיב על רוב התלוי במעשה שאין הולכין אחריו, ומה הפרש יש.

עזריאל: נשנה יחד פרק זה ברצות הבורא. רק זאת אדרש לך ואומר, כי הרב 'דגים טהורים' היה סובר בענין רוב דבר אחר ממה שיסברו בו העולם והלומדים והרבנים. ומכלל דבריו מענותיו ותשובותיו למדנו כן. כי בתחלה היינו תמהין איך לא יסכר פיו אחר שגיבבו עליו ראיות גמורות ושלמות מש"ס ופוסקים עם מפורשים אשר כולם יורו היפך דבריו, והוא בשלו על עומדו יעמודה ויחזור שנית וישלש בדבריו כאילו לא השיבוהו מאום. עד שבא חכם אחד והאיר את עיני שנתקיימה בנו קללת דור הפלגה "אשר לא ישמעו איש שפת רעהו" וטוענים אותו חטים והוא משיב בעצי שיטים.

כי הוא היה חוזר ואומר כל הימים "איזה רוב הוא זה? אם איתיה קמן, הרי מעולם לא ספרו שירבו הטהורים ע"י בדיקה בסימנים. ואם ליתיה קמן, שברוב פעמים הם ממינים שפיר. אין עושין רוב ממעשה של עכו"ם". אלו דבריו ובהם מבוסס ומהפך כל היום כעתר זה שקורין פורק"א.

אבל האמת אינה לא כאן ולא כאן, כי לעולם הך רוב הוא רוב של פרישה דאמרינן כל דפריש מרובא פריש, **וכיון שידוע לנו בבירור גמור שרוב דגים הנמצאים במפעל באותו היום טהורים הם, הרי שדג זה הפורש הוא טהור.** ועל דבר זה אין להוסיף וממנו אין לגרוע.

שאלתיאל: אבל הוא אומר שאינו נכון כלל מצד המציאות, ובחרושת אחת עושים כל מיני דגים טהורים גם טמאים, חיות ים עם שרצים גם רמשים ושקצים.

עזריאל: ואיך מגיעים לידך דווקא הטהורים?
שאלתיאל: משום שממינים אותם להעמידם על בוריים, ומניחים את מושט לחוד ואת בקלה לחוד, וכן הלאה עד שמגיעים לאותו פס שאורזים עליו את הטהורים להוציאם לשוק.

עזריאל: ראשית דבר הכל שקר, כי כל דג מתגדל בברכות המיוחדות לו, והוא עצמו אומר כן, ואף היה מביא התמונות וציורים ושרטוטים. ואם מצא שם גם טמאים למיעוט, אין בכך כלום, כי באותה ברכה עצמה שהטהורים מתגדלים בה כבר היה היתר ליקח את מה שפרש משם.

שאלתיאל: אבל עדיין מי אמר לך שדג שבא לידך הוא מברכות הטהורים, ואולי נשתרבב ובא לו מברכה של טמאים, שהרי כולם מצויים תחת קורת גג אחת.

עזריאל: גם זה הבל וענין רע, כי כל עוד שאתה מודה לי שבפס היצור האחרון המוציא את הטהורים לשוק יש שם רוב טהורים, ועל כורחך אתה מודה לזה, כי שאל נא לבעלי הצרכניה שבאזור מגוריה המשווקים דגים לימכר, אם יש מקום לחשוב שרוב הדגים הנמכרים על ידם טמאים הן? או מחצה טמאים מחצה טהורים? וכל שאנו יודעים בבירור [אם אין אנו חוטאים לעשות שקר בנפשותינו] שבכל יום ויום שהדגים מזדרזין לצאת בו לאריזה - יש בו במקום אריתם - של הנמכרים בתורת טהורים - רוב טהורים, ע"ז לימדנו רבותינו דאמרינן "כל דפריש-מרובא פריש".

ולכא נפקא מינא כלל אם נאמר שהטהורים נקחים בעצמן מן השקתות אשר כבר בהם ידוע שהרוב או הכל טהורים ואין שם טמאים כלל - כפי שהדבר באמת, לבין אם נסבור שרק בכניסתם לבית חרושת המעשה שם הם ניטלים ומוטלין אחד לימין ואחד לשמאל עד שעושים אותן סולת נקיה, כי בכל זה אין הפרש כלל, כי סוף הרי יש מקום אחרון שפירשו הימנו, ובו ידוע לנו בבירור שהיו הרוב טהורים וממילא יש כאן כל דפריש.

שאלתיאל: ומה היה הרב 'דגים טהורים' סובר כאן, שאומר שאין זה רוב כלל?

עזריאל: הוא לא ידע מאי קאמרי רבנן, ולא הכיר כאן שום רוב בעולם מלבד מה שאומר לך עכשיו: **רוב פעמים העכו"ם עושים ע"י מיונם שיהיו הנמכרים בתורת טהורים - טהורים באמת.** וכיון שלא ידע אלא מרוב זה שאמרנו, אשר באמת אין לו התחלה כלל, ועליו כיון כל חיצו בליסטראותיו, וצווח שתלוי במעשה, וגרוע מן התלוי במעשה, ואינו רוב כלל, והאריך בזה הרבה כיד ה' שהיתה עליו.

שאלתיאל: ולמה לא סבר אלא מרוב זה, ולא מרוב הדגים עצמם.

עזריאל: כי היה חוזר השכם והערב ואומר, שכל שלא בדקת מעולם כל הדגים הנמצאים בתוך בתי עשייתם בבדיקה כדינה בסנפיר וקשקשת, א"כ אי אפשר לך כלל לדעת דבר מה על עצם טהרת הדגים, ושוב אין לך אלא לסמוך על העכו"ם שעושים מלאכתם נאמנה, וזה קשה לסמוך, ואם תקרא להסתמכות זו 'רוב' הרי יצא הקצף להודיעך שאין רוב כזה בתורה.

שאלתיאל: ומהי האמת?

עזריאל: שאמנם אין רוב כזה "שרוב פעמים עושים העכו"ם מה שעושים וממילא נעשים רוב הדגים טהורים וכו'" ובה צדקו דבריו בהחלט, אלא שכיון דבריו שלא למטרה הנכונה, כי מעולם לא נתיימר אדם לדון בזה הרוב שבדה

מליבו על מנת להכחישו, ולא אמרו אלא כפשוטו "רוב הדגים הבאים בתורת טהרה טהורים הם" ועל רוב זה לא יועילו כל פלפוליו.

שאלתיאל: ומכל מקום טענה חזקה בפיו, שהרי אי אפשר לדבר מרוב הדגים שהרי מעולם לא נבדקו לא רובם ולא מקצתם, וא"א אלא לדבר מרוב המעשים הנעשים וכיו"ב.

עזריאל: כבר הארכנו שזו טעות גמורה היא, וכאן היתה מפלתו ושם תהא קבורתו, כי רוב דכל פריש האמור בתורה, הוא אמור בכל גווני, ואין שום הפרש 'איך' נודע לי שהיתה הפרישה מרוב, אם ע"י שראיתי בעיני שרוב החנויות מוכרות בשר טהורה, או שבאו שני עדים והעידו כן לבי"ד, או ע"א הנאמן באיסורים, או שסמכתי בזה על חזקה שמי שמכר עד היום טהורים אינו בדין שנחוש לו שנתקלקל, או שאמרו חכמים כן מאומדן ליבם, כמו במעות הנמצאות בירושלים, ששיערו חכמים שרובם חולין, אע"פ שלא מנאום מעולם, וגם א"א למנותם, והלכה זו לדורות נאמרה, ואי"צ כל שנה למנות המעות שבידי כל אדם.

ובקצרה, ההכרעה היא הכרעת 'הלך אחר הרוב' האמור בכל מקום, ומשום דכל דפריש מרובא פריש. ועל דבר השאלה השניה 'מניין לנו שבאמת הרוב טהורים', ע"ז באה התשובה שאין לך חזקה גדולה מזו שמעולם לא נמצא שם טמאים, ולא גרע מאותה חזקה שאמרו חכמים שרוב מעות שביירושלים חולין בימות השנה ונמקשר בשעת הרגל.

שאלתיאל: ואמנם שמעתי אומרים שיש גם רובא דליתיה קמן.

עזריאל: דע שזה ספק גדול ועצום. כי הנה הדוגמא שהבאנו לעיל ממעות שביירושלים, גם שם היה מקום לדון בהנך תרי אנפי אם הוי רובא דליתיה קמן או דאיתיה קמן. ונפקא מינה לענין אם לקח מעות מכיסו של אדם בירושלים דהוי ליה לקח מן הקבוע, אם גם שם נתירנו משום דרובא חולין נינהו, או בשעת הרגל נדונו כודאי מעשר [ויכול לצרף חצי פרוטה מהנמצא עם חצי פרוטה שבידו לחילול וכיו"ב] או דילמא כל קבוע כמחצה על מחצה. ושורש הספק בזה הוא, דמחד כיון שאין כאן רוב גמור בטבע העולם ואינו אלא רוב באנשים שלפנינו במקום פלוני, ועל זה אמרו בכל מקום דאינו אלא רובא דאיתיה קמן וקבוע אסור בו, ומאידך ידיעת ההיתר לא באה לנו מכח הספירה אלא מכח הסברה הקיימת בטבעו של עולם שכך ראוי שיהיה, שכל הבא לירושלים ברגל מביא עמו מעות של מעשר עד שהם נעשים רוב, וד"ז אפשר לדנו כרובא דליתיה קמן כיון שהוא סברא חיצונה ואינו תלוי בספירת האנשים.

והרבה יש להאריך בזה ואין כאן מקומו. ברם צריך שתדע שמה שאמרו הצרפתים ביבמות שזכרנו דבריהם למעלה לכאורה מסייע לומר שיש כאן גם רובא דליתיה קמן, כי התם לא מסתבר כלל שעמדו למנין עם הבאים לפנינו בתורת יהדות לקבוע שמתוכם יש רוב שהם יהודים, ויותר נראה דהכל מתחיל באדם עצמו היחיד העומד לפני, שבו יש לי הסברה והרוב לדון שהוא ישראל באמת, וא"כ יהיה ראיה להיתר גם בקבוע, וצ"ע.

ודע שענין הדגים דומה בכל דבריו לנידון המעות. ואם יעמוד החכם עושה ההשגחה בארץ העמים וירצה ליטול דג אחד ממקום קביעותו במפעל הדגים ולאוכלו בלא בדיקה, באנו בזה לספק הנ"ל, וצריך לדון בו הרבה, אבל אין בכל זה ענין לדגים שאנו אוכלים שהם בודאי פירשו ממקום הקביעות, וע"י עכ"ם פירשו, ומותרים באכילה מכל צד.

שאלתיאל: עוד רגע אדבר עמך, הנה הראית כחך וגבורתך, וגייבת עלינו סוגיות מהכא ומהתם, וסברת להוכיח במישור ולהתיר אכילת דגים בשופי ומשום היתר הילוך אחר הרוב. ואני בעוניי לא ראיתי אלא שכל הסוגיות בשני של עבודת כוכבים מורות שלא כדברך מריש ועד כלה. כי הרי אמרו שם שאין לוקחים דגים אלא אם מכירים בראש ושודרה, ואמרו שאין לוקחין טרית טרופה, וכן אמרו בחילק, והרבה סוגיות גדולות ועצומות יש שם, והנה אתה בא לנטות ירך ולהמציא היתר חדש משום "רוב", ואם היה כדברך א"כ לחינם נתלבטו תנאים ואמוראים ראשונים ואחרונים, ומכל דברך נראה שלא למדת מימך הלכות דגים על הסדר מן התלמוד ומספרי הפוסק.

עזריאל: דע אמנם, שאני באמת לא זכיתי ללמוד בעיון ובעומק את הסוגיות שזכרת. ואם גומר עלי השם הטוב אשוב ואשנה פרק זה. רק דבר אחד הריני אומר לך, שאני שמעתי מחכם גדול מאד אשר יגע ולמד היטב היטב כל הסוגיות שם, ואמר שמבין ריסי עיניהם של כל המדברים לאיסור ניכר שהם הם שלא למדו מימיהם כל הסוגיות הנמצאות. אלא שפתחו כפי מה שנזדמן להם איזה סעיף משולחן ערוך או איזה מימרא מחידושי הראשונים הנדפסים ונתלים בה כטובע האחוז בקש, ובאמת כל הסוגיות מוכיחות שלא כדבריהם מרישא ועד גמירא.

שאלתיאל: וסוף סוף מה תענה על מה שאמרו שצריך לבדוק בראש ושודרה כל חד כדאית ליה [או דהוי סימן לטהרה, או שיהיה ניכר בראש ושודרה מין הדג].

עזריאל: דרך כלל אומר לך, **שלא אמרו חכמים את הדבר להחמיר אלא להקל**. ומעולם לא אמרו שאין לסמוך על רוב או על אומן עד שיבוא לידו הדג בשלמותו או עד שיכיר ראש ושודרה. ואדרבה לא באו אלא להקל ולומר שאף על פי שאתה לוקח דג שאינו שלם ואי אתה יכול לבדוקו בקשקשת, עדיין אפשר לבדוקו בראש ושודרה נמי. אבל מעולם לא מיירר באופן שידוע שאיכא רוב מותרים, כי על זה אין צורך לדבר שודאי הוא מותר וכמו בכל התורה דאמרינן כל דפריש מרובא פריש.

ואדרבה כבר הראיתך בתחילת דברינו שמדברי רש"י אתה יכול ללמוד שסומכים על הרוב ולכן היה אפשר לאכול את חילק אי לאו גזירת חכמים המיוחדת שגזרו עליו, אבל שאר דגים שאינם דומים לחילק ויוצאים מתח"י עכ"ם כשהם ניכרים, ודאי יכול לאוכלם השלום ובשלוה בהשקט ובטח.

ויען שאלתיאל ויאמר: מה יצא הדבר לא אוכל דבר אליך רע או טוב, ויהי רצון שנזכה כולנו לאכול מבשרו של לויטן שנגזז לצדיקים לעתיד לבא ככתוב "יכרו עליו חברים יחצוהו בין כנענים" ונראה בעינינו את הנחל היוצא מבית קדשי הקדשים שעליו נתבא יחזקאל עליו השלום:

וְהָיָה כָּל נֶפֶשׁ חַיָּה אֲשֶׁר יִשְׁרָץ אֶל כָּל אֲשֶׁר יָבֹא שָׁם נְחָלִים יִחְיֶה וְהָיָה הַדָּג רַבָּה מְאֹד כִּי בָּאוּ שָׁמָּה הַמַּיִם הָאֵלֶּה וַיִּכְרְפוּ וַחֲיוֹ כָּל אֲשֶׁר יָבֹא שָׁמָּה הַנְּחָל: וְהָיָה עֲמֻדוֹ עָלָיו דֹּגִים מְעִין גָּדִי וְעֵץ עֲגֻלִּים מְשֻׁטָּח לַחֲרָמִים יִהְיֶה לְמִינֵהּ תִּהְיֶה דִּגְתָּם כְּדִגְתָּ הַיָּם הַגָּדוֹל רַבָּה מְאֹד.